

XUDAFƏRİN KÖRPÜLƏRİ: Azərbaycanı birləşdirən rəmzi abidə

ŞANLI AZƏRBAYCAN ORDUSU TƏRƏFİNDƏN AZAD EDİLƏN BU YURD
YERİ NÖVBƏTİ DƏFƏ TÜRKÜN TARİXİ HÜNƏRLƏRİNƏ ŞAHİDLİK ETDİ

Tarixən Azərbaycanın quzeyi ilə güneyini birləşdirən, Cəbrayıl rayonu ərazisində yerləşən Xudafərin körpüləri haqqında zaman-zaman az danışılmayıb. Mərhum yazıçı Fərman Kərimzadənin "Xudafərin körpüsü" romanı Şah İsmayıl Xətəinin həyatı və dövlətçilik uğrunda mübarizəsinə həsr olunsa da, Xudafərin körpüsü qədimlik və türkən tarixi hünərlərinə şahidlik rəmzi kimi əsərin adını təşkil edib. Xudafərin Azərbaycan memarlıq sənəti tarixinin bəzəyi sayılan möhtəşəm tarixi abidələrimizdəndir. Araz çayı üzərində salınan iki Xudafərin körpüsü bizə məlumdur. Onlardan birincisi "Baş Xudafərin körpüsü" adlanır, uzunluğu 130, eni 6, hündürlüyü isə 12 metrdir. İkinci körpü isə 15 aşırımlı olmaqla uzunluğu 200, eni 4,5 metr, hündürlüyü 10 metrdir. Azərbaycanın memarlıq sənətində bu əzəmətli abidələr haqqında dünyanın bir çox alimləri qiymətli fikirlər söyləsələr də, körpülərin nə vaxt inşa edilməsi haqqında tarixdə yekdil fikrə rast gəlinmir. Baş Xudafərin körpüsünün daha qədim olması ehtimal edilir. Belə ki, bu körpünün Əhəməni imperiyası zamanında ağacdan tikilməsi və Eldəgizlər dövləti zamanında isə daş və kərpiclə üzləndiyi güman edilir. Bəzi mənbələrdə isə ikinci körpünün (e.ə.558-529) ağacdan müvəqqəti qurğu kimi inşa edilməsi, Elxanilər dövləti zamanında (XIII əsr) isə daş və kərpiclə üzlənməsi haqqında mülahizələr yürüdülmür. İran tarixçisi Həmdullah Qəzvini əsərlərində körpülərin adını "Xuda-Aferin" kimi yazır ki, bu da farsca "Allah tərəfindən yaradılmış", "Allaha Mərhəbə" mənalarnı verir. Qəzvini yazır ki, Xudafərin körpüsü Məhəmməd peyğəmbərin yaxın adamı olan Bəkir ibn Abdulla tərəfindən miladi tarixlə 736-cı ildə inşa etdirilib. Bəziləri isə iddia edir ki, həmin şəxs körpünü tikdirməyib, yalnız təmir etdirib. Xudafərin körpüsünün Makedoniyalı İsgəndər, ya da Roma sərkərdəsi Pompey tərəfindən tikilməsi barədə də fərziyələr irəli sürənlər var. Ancaq bu körpüləri inşa etdirən şəxsin adı barədə tarixi mənbələrdə heç bir dəqiq yazılı məlumat yoxdur. Aşağıdaçıların çoxunun fikrincə, hər iki körpünün dayaqları çayın ortasında olan təbii sal daşlar üzərində qurulduğundan onlara "Xudafərin" adı verilib. Hələlik Xudafərin körpüləri sirlərini açmayıb. Tarixçilər sirlər arasında ünvansız dolaşaraq gah körpülərin səmtini dolaşıq salıb onları Culfa yaxınlığında abidə kimi göstərirlər, gah da 1027-ci ildə Şəddadi hökmdarı 1-ci Fəzl və I Şah Abbas tərəfindən tikildiyini deyirlər. Bu körpünün Hindistandan başlayaraq Yaxın və Orta Şərq ölkələri, Rusiya və Qərbi Avropa ölkələri arasında Azərbaycanın iqtisadi və mədəni əlaqələrinin inkişafında böyük əhəmiyyəti olub. Tarixən Xudafərin körpüsü Azərbaycanın quzeyi ilə güneyinin əlaqəsini möhkəmləndirən yeganə vasitə olub. Həmçinin bu körpülər Azərbaycan inşaatçıların müstəsna mühəndislik qabiliyyətinin ən gözəl nümunələrindən sayılır.

Tarixi körpülər böyük hərbi yürüşlərə körpü olub. Səfəvi-Osmanlı müharibələrinin də tarixi bu abidələrə həkk olunub. Bəzi vaxtlar ətraflarında uçurulmalar olsa da, strateji əhəmiyyəti nəzərə alınaraq, müxtəlif vaxtlarda təmir edilib. Azərbaycanda sovet hökuməti qurulduqdan sonra isə cənubla əlaqəni kəsmək üçün, 1930-cu ildə İran və SSRİ arasında əldə olunan razılığa görə körpü dağıdılmışdı. Keçilməz vəziyyətə salınmışdı. Ondan sonra el arasında ona "ikinci Sınıq körpü" də deyilməyə başlanılmışdı.

Məlum olduğu kimi, Ermənistan silahlı birləşmələrinin 1993-cü ildə işğal etdiyi Cəbrayıl rayonunda yerləşən Xudafərin körpüsünün üzərində 27 il sonra Azərbaycan bayrağı ucaldı. Qarabağda parlaq qələbələrə imza atan müzəffər ordumuz bu dəyərli abidəni özümüzə, əsl sahibinə qaytardı. Beləliklə, 2020-ci il oktyabrın 18-i tariximizə daha bir şanlı gün kimi yazıldı. Bununla bağlı Prezident İlham Əliyev öz "twitter" hesabında paylaşım edərək "Azərbaycan Silahlı Qüvvələri qədim Xudafərin körpüsünün üzərində Azərbaycan bayrağını qaldırdılar. Eşq olsun Azərbaycan xalqına! Qarabağ Azərbaycandır!", - sözlərini yazıb.

Biz uzun illər sonra, 2016-cı ilin aprel ayında Cocuq Mərcanlı kəndi ilə yurda qayıdışımızın təməlini qoyduq. Talış kəndi ətrafında bir neçə yüksəkliyi azad edərək, kəndi və digər ərazilərə nəzarəti ələ aldığımız Ordumuzun ən bacarıqlı hərbiçilərini şəhid verdik. 4 il sonra yenidən yurda qayıdış hərəkatımız başladı. Hər gün qələbə xəbərləri, hər gün azad edilmiş kəndlərin sevincini yaşayıq. Hər birinin tarixi var, hər kəndin yol daşı belə, bizə doğmadır, əzizdir. İlk qələbə xəbəri Füzuli rayonunun Qaraxanbəyli kəndindən gəldi. Daha sonra Qərven, Kənd Horadiz, Talış, Suqovuşan...və salam Xudafərin! İllərdir kitablardan oxuduğumuz, şəklini gördüyümüz Xudafərin körpüləri! İnanırıq ki, tezliklə kəndbəkənd azad olunan torpaqlarımızda yerləşən bütün tarixi abidələrimiz, mədəniyyət ocaqlarımız haqqında müjdə yazıları yazacağıq.